

Angsten for ikke at være elsket

Indledning

Den største rædsel, et barn kan føle, er angsten for ikke at være elsket, og at blive forkastet er det helvede, han frygter. Sådan skriver Steinbeck i hans roman 'Øst for Paradis'. Mon det kan siges mere præcist, hvad der er det vigtigste i livet. Det er nok uundgåeligt at den enkelte i sin opvækst oplever at blive forkastet mere eller mindre, og Steinbeck skriver videre, at det skaber vrede, og med vrede følger hævn og forbrydelse, og med forbrydelse følger skyld – der har vi menneskehedens historie. I Steinbecks fortælling, formuleres det, at hvis man kunne afskaffe følelsen af at være forkastet, ville mennesket ikke være, hvad det er nu. Et barn, der ikke får den kærlighed, det hungrer efter, sparker katten og skjuler sin hemmelige skyldfølelse. En anden stjæler for at skaffe sig kærlighed for penge. En tredje erobrer verden – og altid ligger der skyldfølelse og hævn og mere skyldfølelse bag.

Steinbeck tager i fortællingen udgangspunkt i den ældgamle fortælling om Kain og Abel, sønner af Adam og Eva. Kain blev agerbruger og Abel passede dyrene. Engang de to ville takke Gud for jordens gaver, ofrede Kain korn og Abel det første lam til Gud. Røgen fra Kains bål steg ikke så smukt lige op mod himlen, som røgen fra Abels bål. Kain tænkte, at det var fordi Gud ikke brød sig om hans offergave, og han blev meget vred. Han undgik Gud og andre omkring ham og sparkede til alt, hvad der lå i vejen for ham. Han vendte sin vrede mod Abel, og en dag, de var alene på marken, sprang Kain ind på ham og slog ham ihjel. Gud bandlyser ham for at slå sin bror ihjel og gør ham hjemløs.

Det er en ældgammel historie som altid har været svært at forstå, hvorfor valgte Gud den ene frem for den anden eller gjorde han? I hvert fald følte Kain sig forkastet af Gud – en følelse som er svær at håndtere, og hvis det sker tidligt i livet får det måske endda en mere drastisk betydning for den enkelte. Steinbeck lader sit persongalleri i bogen 'Øst for paradiset' afspejle de forskellige karakterer, der udvikler sig, alt afhængig af hvornår i livet barnet oplever ikke at blive elsket eller helt at blive forkastet af den vigtigste person i verden, omsorgspersonen.

Det er hvad denne artikel vil gøre nærmere rede for, hvad der sker barnets forskellige udviklingsfaser, samt betydningen af den tidlige tilknytning i forhold til senere eksistentielle forhold. Til forklaring af de forskellige udviklingsforståelser, vil der blive taget udgangspunkt den psykologiske udviklingsteori. Denne beskrivelse vil være inspireret af Lisbeth Marchers kropsdynamiske karakterstrukturer med enkelte diskussioner, hvor bl.a. psykolog Lars J. Sørensen opfattelse vil blive inddraget. Desuden vil der være et afsnit i artiklen, som vil diskutere, hvad denne viden kan anvendes til i praksis af terapeuten.

Hvorfor interesse sig for udviklingsteorier?

Alle har vi vores udviklingshistorie og det er ikke muligt at tale om en perfekt gennemlevelse af sin udvikling. Den enkeltes personlighedsstruktur bliver dannet af måden vi gennemlever udviklingsfaserne på. Det her vi hver især udvikler vort særpræg, som gør os til den vi er og kommer til udtryk på og møder andre mennesker på. Dette særpræg kan hvis det går knap så godt udvikle sig mere i retning af en særhed og i allerværste fald til sygdom (Sørensen 1996).

Jo tidligere i livet man bliver forkastet des større er risikoen for at udvikle ikke et særpræg men derimod psykisk sygdom.

Dels er der tale om en oplevelsesmåde, dvs. en måde at se verden på, som henter sin drivkraft i og præges af den pågældende udviklingsfase – og samtidig et verdensbillede – en opfattelse af, hvordan verden ser ud. Som Kain hvis oplevelsesmåde var at føle sig afvist af Gud, hvilket skabte misundelse hos Kain, misundelse der fik ham til at slå Abel ihjel. Enhver voksen vil alene i kraft af sin biologiske alder have gennemløbet en fuld udvikling. Dog er det uundgåeligt at blive fikseret mere eller mindre i forhold til én eller flere af udviklingsfaserne. Fiksering indebærer, at oplevelsesmåden og udtryksmåden og udtryksformen delvist bliver fastholdt i en bestemt fase, hvor der har været specielle muligheder eller specielle vanskeligheder.

Sørensen taler om at fikseringer kan være både fleksible og ufleksible, sådan at forstå at de fleksible fikseringer giver personen det personlige særpræg, mens rigide fikseringer vil udgøre personlige særheder og meget rigide fikseringer vil gøre personen syg.

Generelt om udvikling, kan det siges, at et bestemt tema indlært i en hensigtsmæssig udgave eller fejlindlært i en uhensigtsmæssig udgave, og i begge tilfælde får resultatet betydning for personlighedsudviklingen.

Udviklingsteorier

Flere teoretikere har udviklet modeller for barnets udvikling. Det vil være for omfattende i denne artikel at gøre rede for dem alle. Enkelte vil blive nævnt i denne artikel. Som den første beskrev Sigmund Freud de psykoseksuelle udviklingsfaser, hvor han knyttede kropslig og psykisk udvikling sammen. Han inddelte samtidig barndomsudviklingen op i faser, således at der ikke kun var tale om udvikling, men om forskellige faser, som efterfulgte hinanden.

Erik Erikson beskrev senere hvordan omgivelserne og specielt forældrene greb ind i faseudviklingen via deres måde at møde og håndtere den enkeltes udviklingspsykologiske tema på.

Denne artikel vil specielt være inspireret af Lisbeth Marchers udviklingsteori, som både er et psykoterapeutisk system og en kropsdynamisk udviklingsteori.

Marchers udviklingsforståelse

Det der først og fremmest karakteriserer denne kropsdynamiske teori, er, at den tager sit udgangspunkt i kroppen og kobler den kropslige, motorisk/bevægelsesmæssige udvikling sammen med den psykiske udvikling. Forståelsen er, at udvikling af krop og psyke er dialektisk forbundne. Vi kommer altså til at udvikle og forme vore kroppe på forskellig vis afhængig af, hvordan vore impulser til bevægelse er blevet mødt af vore nære omgivelser.

Sammenhængen er helt konkret, da det lille barn, som på det psykiske plan er i gang med at lære, at det har retten til at have sine egne behov og få dem tilfredsstillet, rækker på det fysiske/motoriske plan sine arme ud for at få fat i moderen. Barnet rækker ud efter næring, som kan være fysisk næring i form af mad eller psykisk næring i form af ømhed, kærlighed, kropskontakt.

Lisbeth Marcher anvender kropslæsning og aflæsning af muskelspændinger, hvilket vil blive udeladt i denne artikel, som vil have fokus på den følelsesmæssige reaktion og udvikling.

Karakterstrukturmodellen

Hver aldersperiode har sit overordnede tema, som er overskriften på de psykologiske problemstillinger, barnet slås med i netop den alder. Hvis barnet mødes med lige akkurat det, det har brug for i den rigtige dosis og på den rigtige måde, kommer det sundt ud af en fase. Sådan er virkeligheden sjældent, hvorfor barnet udvikler nogle forsvarsmåder, som sætter det i stand til at leve med frustrationerne.

Marcher taler om to forskellige forsvarsmåder knyttet til hvert tema, en tidlig og en sen. Den sene er som oftest mere energifyldt end den tidlige. Både den sunde position og forsvarspositionerne er udtryk for personens karakter og kaldes karakterstruktur. Alle mennesker vil have flere forsvarspositioner i sig, men de vil ikke fylde lige meget.

Udviklingsmodellen omfatter syv faser – der er altså tale om 21 forskellige karakterstrukturer.

Alder	Tema	Sund position	Tidlig Forsvarsposition	Sen Forsvarsposition	Specifikke problemer
Teenage-Alderen					Kønsrolleproblemer
7-12 år	Individualitet/Solidaritet	Maximal udnyttelse af egne talenter individuelt og i fællesskab	Nivellerende	Konkurrerende	
5-8 år	Meningsdannelse	Nuancerende, flexible meninger. Balance mellem kritik og tilpasning	Passivt manifesterende	Aktivt manifesterende	
3-6 år	Kærlighed/sexualitet	Balance mellem hjertekærlighed og sexualitet	Romantisk	Forførende	
2-4 år	Vilje/handling	Handlekraft ud fra sit selvværd	Opofrende	Dømmende	
8 måneder-2½ år	Autonomi/Følelser	Vished om ret til egne følelser	Ikke-sprogligt aktivitetsændrende	Sprogligt aktivitetsændrende	
1 måned-1½ år	Behov	Evne til behovsopfyldelse	Opgivende	Mistroisk	Grænseproblemer
Foster-3 mdr. efter fødslen	Existens	Hvilen i sig selv alene og sammen med andre i sikker Forvisning om at have retten til existens	Mental, 'kropsløs'	Emotionel 'hovedløs'	

Existensfasen

Den første fase i udviklingen har temaet existens. I de sidste 3 måneder af graviditeten og de første 3 måneder efter fødslen er kerneproblemet for barnet om, det har retten til at eksistere i denne verden. Perioden kan være påvirket både af fysiske sygdomme, som truer fosteret, men også af moderens psykiske velbefindende. Barnet sanser allerede som foster, om det er ønsket eller ej. Den sansning barer barnet med sig resten af livet, også selvom det er usagt i familien.

Udviklingen af personligheden starter allerede mens man er foster, hvor de første bånd dannes mellem mor og barn. Allerede som foster sanses det om man er ønsket eller det modsatte. Dette er afgørende for om barnet får oplevelsen af at have retten til at leve. Et uønsket, dårlig modtaget barn kan godt vælge livet, men tvivlen på retten til at eksistere følger med. En tvivl der sidder i personligheden og gøre sig gældende i store og små forhold senere i livet (Hvid 1990).

Ligesom sjælen/energien skal forlade kroppen i slutningen af livet, skal sjælen/energien integreres i kroppen i begyndelsen af livet og existensfasen handler om sjælens integrering i kroppen eller sagt på en måde om livsenergien.

Man kan være forstyrret i denne fase af andre grunde end problemer omkring fødsel, idet chok, uanset på hvilket tidspunkt i livsforløbet det forekommer, kan vise sig ved i kroppen og præge psyken og dermed hele personligheden på samme måde tidlige existensproblemer. Ved chok tænkes der på situationer, der er blevet oplevet som eksitenstruende. Et menneske, der oprindeligt er usikker på sin ret til at eksistere, vil lettere opleve chok end andre, fordi han/hun lettere rystes og lettere føler sig truet på sin eksistens.

Hvis barnet oplever sig usikker på sin ret til eksistens i denne tidsperiode, forsøger det at klare problemet ved at fraspalte dele af sig selv og blive enten 'kropsløs' eller 'hovedløs'. Det vil sige at det indtager en mental- eller den senere emotionelle forsvarsposition.

Begrebet energi er vanskeligt at definere, da det ikke er direkte målbart, men vi kender alle til det der hedder 'udstråling' og at mennesker har forskelligt energiniveau.

Forsvarspositionerne kan der være tale om den kropsløse position, hvor den hyppigste spaltning er mellem hoved og krop. Man er sine tanker og mærker ikke sin krop og er ret ligeglad med den. Den skal fungere og helst ikke være til besvær. Eller også er man sin krop og handler ud fra den. Man mærker kroppen og den smerter, når livet er smertefuldt. Hovedet på kroppens top er derimod ret ligegyldig. Fraspaltningen sker, fordi den person, der føler sig usikker på sin eksistens, vil gøre, hvad det skal være for at undgå smerte, der følger med. Man kan tale om at kroppen gøres følelsesløs. Det gør man spontant ved at undlade at trække vejret dybt igennem. Derimod vil den 'kropsløse' person ofte være meget stærk i tænkningen og vælger derfor ofte et arbejde, hvor det bliver værdsat. Spaltningen medfører, at man er tilbøjelig til at dele tilværelsen i kasser og systemer, der holdes adskilt fra hinanden.

Den anden mulighed ved spaltningen mellem hoved og krop er at koncentrere energien i kroppen og trække den væk fra hovedet. Al energien samles i kroppen, som ofte smerter. Det er en angstfyldt og skrøbelig position. Den underliggende angst kan evt. dæmpes for den voksne gennem seksuelle kontakter, hvor man finder bekræftelse på sin eksistens. Det kan forstås som at man forsøger at fylde det store sugende sorte hul op indeni enten gennem sex eller spisning.

Når man møder mennesker med problemer i den sene position, skal man være opmærksom på ikke at forvise dem, men møde dem på deres følelser. De har brug for at møde voksne, der ser deres følelser og ikke bliver bange for dem i deres reaktioner. Det kan få dem til at slække på deres forsvar.

Behovsfasen

Eksistensfasen går gradvis over i behovsfasen, når barnet er omkring 3 måneder og har besluttet sig for livet. I denne fase skal barnet lære sine egne behov at kende, lære at skelne dem fra andres behov, samt at det har retten til at have disse behov og retten til selv at søge dem tilfredsstillt, også selvom de er forskellige fra andres. På den måde etablere barnet grænsen til sin mor og derigennem andre mennesker.

Hvis barnet kommer sundt og harmonisk igennem denne periode vil det have et selvfølgeligt forhold til egne behov, der gør, at det på en fleksibel måde kan kræve ind eller give afkald på eller udskyde behovstilfredsstillelsen.

Forsvarspositionerne kan været enten opgivende eller mistroisk. Den opgivende position ses når menneskers sindstilstand bliver tung og depressiv, hvor livet ikke længere forekommer værd at leve. Den mindre dramatiske opgivelse kommer til udtryk ved at man som voksen er uvidende om egne behov og ikke har en fornemmelse af hvad man selv har lyst til, hvilket gør det svært at give plads for andres behov.

Den mistroiske position kan hænge sammen med at man som barn ikke bliver mødt på sine behov, hvorfor man bliver mistroisk og på vagt. Den mistroiske beder heller ikke om noget, da man er usikker på om det er tilladt, derimod håber man på, at nogen opdager, at man har behov for det ene eller det andet.

Hvis den voksne med behovsstruktur får lært at skelne mellem egne og andres behov og i nogen grad at tage hånd om egne behov, vil vedkommende have mange ressourcer at give af i omgang med andre mennesker både privat eller arbejdsmæssigt.

Autonomifasen

Fra barnet er ca. 8 måneder til det er ca. 2½ år arbejder det på at etablere sine grænser til moderen på det følelsesmæssige område. Det centrale i denne periode er retten til egne følelser, at mærke dem og udtrykke dem. Barnet forsøger at lære alle sine forskelligartede følelser. Samtidig opdager barnet at det til tider føler anderledes end sin mor og barnet har ret til sine følelser uanset om moderen har samme følelser eller ej.

Forsvarspositionerne er den aktivitetsændrende position, som kan forekomme enten ikke-sproglig eller sproglig. Hvis man underkendes på retten til egne følelser, bliver man aktivitetsændrende, enten ikke-sprogligt, indirekte og passivt eller med ord, direkte og aktivt. Det betyder, at man ændrer sine aktiviteter for at ændre den social situation, man er i, for at undgå at miste kontrollen over situationen. Man udnytter sin kreativitet for at komme uden om en situation, hvor der kan opstå følelser, der er 'forkerte', så man føler sig forkert.

Det vigtigste projekt livet igennem er at blive elsket som den, man er. Kan man ikke det, må man blive til sådan en, som kan elskes. Den passive strategi er når man kan få arrangeret tingene, som man gerne vil det, uden at det er det man selv ved, at det er det man gør – og måske næsten uden at andre behøver at opdage det.

Den aktive strategi er at man er god til at manipulere og følelserne lægges væk, da de virker forstyrrende. Man går direkte efter målet på en skjult måde uden at vise sine motiver og interesser. For begge positioner gælder det, at det handler om at bevare magten eller kontrollen over situationen og over eget liv. At miste kontrollen vil være det samme som at miste sig selv. Ønsket om at kontrollere situationer og dermed andre mennesker udspringer af angsten for at selv at blive kontrolleret og blive afhængig. Svaghed er det værste i verden. For at kunne arbejde med personer, der har problemer i denne fase, er det vigtigt at være opmærksom på, ikke at kontrollere og bestemme over vedkommende, og heller ikke modsat.

Vilje/handlingsfasen

I perioden 2-4 år etablerer barnet sin grænse inden for det sidste område: vilje/handling. Barnet lærer at handle ud fra sig selv, gå ud med sin kraft og følge sin vilje. En sund position er når barnet er i stand til at handle ud fra forvisning om eget værd, samtidig med at det som en selvfølge giver plads for andre.

Hvis der er problemer i denne fase er der tale om en offerposition fremkaldt af dyb krænkelser og ydmygelse og om en skam. Hvis problemerne ligger senere i fasen er personen standset i udvikling af selvværd og fordømmer andre som han/hun selv er fordømt.

Som voksen fremstiller man ofte sin selvforagt gennem eks. sin påklædning ved at være halvnusset og ikke vaske sig, altså en udstilling, som man tidligere har været udsat for.

Den senere position handler mere om tilbageholdt energi og vrede. Det er tale om en ambivalens mellem det ydre og indre: udadtil venligheden selv og hjælpsomheden selv, indadtil den eksplosionsfarlige indestængte vrede. For begge positioner gælder det, at man i ønsket om at gøre alt så godt som muligt påtager sig at passe på alle andre og ikke oplever, at nogen passer på én. Det gør man selv.

Kærlighed og seksualitet

Når barnet begynder at lære sin kønsrolle og sin seksualitet at kende, skal det gerne ske med hjertet i behold.

Forsvarspositionerne opstår når forbindelsen mellem kærlighed og seksualitet brydes. Den ene, der hører hjertet til, og som har koblet seksualitet/lidenskab fra, og som kaldes den romantiske. Eller der hvor kærligheden er koblet fra og som kaldes den forførende.

Den romantiske har en undertrykt seksualitet, man kan tale om en ubalance mellem det maskuline og det feminine. For mandens vedkommende den 'bløde' mand, som er omsorgsfuld og kærlig, men mangler den mere maskuline udstråling.

Den forførende position er mænd der strutter af selvtillid, fremtræder selvsikre og er optaget af erobringer af kvinder.

Kvinder derimod har ikke fået lært at sætte grænser mht. det seksuelle. De kan være misbrugt seksuelt og det kommer til at sætte sit præg på måden de indretter resten af livet på.

Meningsdannelse

Barnet danner sig sine egne meninger og prøver dem af i forhold til omgivelserne. Det skal have lært, at det har retten til at mene, som det før, uanset hvad andre mener. Man skal være sikker på, at man er et individ, adskilt fra andre, før man kan have sin egen mening og beholde den, og før man tør optage andres mening uden angst for at forsvinde. Udviklingen i denne fase afhænger i høj grad af tidligere fasers grænseudvikling

Forsvarspositionerne er dels passivt meningsmanifesterende, hvor man har en mening, men man siger den ikke til nogen, i hvert fald ikke på det relevante tidspunkt. Den senere forsvars position er en aktiv meningsmanifestering, hvor man må ud med sin mening og holde fast ved den. Man er ikke åben for modargumenter og diskussioner, som nærmest preller af på en.

Præstation og solidaritet

Barnet er nu mellem 7 og 12 år og går i skole og bruger sin tid sammen med kammerater og barnet lærer sin ret til at udnytte sine egne talenter maksimalt uden at skel til, hvad andre kan eller vil yde og man lærer at bruge sine talenter sammen med andre.

Forsvarspositionerne er kendetegnet ved nivellering, hvor man 'sætter sit lys under en skæppe' og opgiver sit særpræg og initiativ for at undgå at dominere.

Den anden position er konkurrerende, hvor det gælder om at komme frem på bekostning af andre. Man er ikke i stand til at lytte og undersøge om andres talenter ville være bedre egnede. Kravet om præstation kan blive krav om perfektionisme og i kølvandet på dette følger angsten for ikke at slå til.

Teenageårene

I puberteten mener Lisbeth Marcher, at der er tale om en slags anden fødsel, hvor alle faserne gennemleves på ny. Man møder den tidlige eksistensproblematik om man har ret til at eksistere i samfundet som sådan. Om der er plads til én i den store sammenhæng og man er velkommen i voksenlivet.

Hvad kan terapeuten bruge denne viden til?

Dette er en gennemgang af de forskellige udviklingsfaser og hvad skal man bruge det til som terapeut?

Alle er vi igennem de omtalte udviklingsfaser i vores opvækst, desværre gennemlever vi dem ikke lige hensigtsmæssigt og ingen gennemlever alle faser på en sund måde. Når der er problematikker i de tidlige faser, vil de naturligvis få indflydelse på hvordan de senere faser gennemleves. Livet igennem har vi mulighed for at arbejde med temaerne og derigennem komme til at hvile mere i os selv.

Det er min erfaring, at det er meget hjælpsomt at få klarhed over hvor i udviklingsfaserne den enkelte er fikseret, for at kunne forstå hvordan man kan møde vedkommende. Fiksering eller fastlåsheden fortæller noget om hvilke vanskeligheder den enkelte har i sit liv med sig selv og i relation til andre. Reaktionsmønstre som man ønsker at kikke nærmere på er jo reaktioner lært i de forskellige udviklingsfaser, fordi der netop ikke har været en sund gennemlevelse af periodens tema.

Desuden er det også terapeutens ansvar at vurdere, om man det er forsvarligt at gå i gang med en udviklingsproces med klienten, om man som terapeut har den nødvendige indsigt og erfaring til at arbejde med de problematikker, der er på spil.

Jo tidligere i udviklingen der er problematikker, des større krav stilles der til terapeuten. Der skal vurderes på hvor skrøbelig klienten er om de tåler at arbejde med de problematikker, der er på spil. Og om man som terapeut er kvalificeret til at følges med klienten gennem denne proces.

Den tidlige fase som strækker sig fra fostertilstande og de første måneder er en periode, hvor kernen i personligheden dannes. Er personlighedskernen skrøbelig, er det med risiko for frembrud af psykose, at arbejde der.

Samtidig bør opmærksomheden være rettet mod, at de tidlige problematikker er udviklet før man har udviklet et sprog, hvorfor det stiller krav om at kunne arbejde med andre medier end sproget for at kunne forløse de tidlige traumer. Kunstterapien har også et bud på at arbejde uden ord med klienten, dels gennem maleriet, leret og musikken, som alle er medier, hvor kroppens hukommelse kan komme til udtryk.

Lisbeth Marchers teori er en kropsdynamisk tilgang og danner grundlag for kropsligt arbejde. Dette er ikke en træning, der opnås via kunstterapien. Den kropsdynamiske tilgang kan dog sagtens anvendes på en mere enkel vis. Ved at genkalde barnets kropslige udtryk på de forskellige udviklingsstrin, er det muligt at få en fornemmelse gennem aflæsning af kroppens holdning, hvor der kan være tale om fiksering i udviklingen. Dette kan anvendes til afdække og undersøge sammen med klienten, hvilke hændelser, der fandt sted netop i den periode i deres liv. Desuden kan det også være en indgangsvinkel til at genkende forsvarspositioner, som den pågældende evt. gør brug af. Marchers udviklingsteori er en hjælp til at placere de forskellige forsvarspositioner, så man som terapeut får mulighed for at kunne finde frem til hvad der ligger bag netop den forsvarsposition, hvilket giver terapeut mulighed for at komme bag forsvaret frem for konstant at støde ind i klientens forsvar.

Problematikker omkring grænser er ofte noget der dukker op i terapeutisk arbejde. I praksis er det ofte både provokerende og vanskeligt at mærke og holde sine grænser i et samspil med andre og at møde andres. I vores kultur bliver det forkeret at være egoistisk, selvom man ikke kan have andre at have udgangspunkt i end sig selv, når man skal møde et andet menneske. Vanskelighederne er opstået i relationer og derfor er det naturligt at hele dem i relationer.

Som terapeut er der absolut nyttigt at have indsigt i egen personlighedsstruktur og hvilke forsvarspositioner man selv falder i, når man bliver presset.

At arbejde psykoterapeutisk med sin personlighed handler ikke om at ændre personlighed, men derimod om at blive mere sig selv. At føle sig mere hjemme i sig selv, acceptere sig selv bedre, holde mere af sine fejl og have mindre behov for en ændring. Det handler om at opnå større fleksibilitet med hensyn til at være den, man er.

Jeg er opdraget til at se på personlighedsstrukturen med en fokusering på den eksistentielle holdning, som er personens livsholdning og personens egenart, overlevelsesstrategi, styrke og sårbarhed. Dette kan på en måde også genfindes i Marchers teori, som dog ikke taler om overlevelsesstrategi, men derimod om forsvarspositioner.

Afslutning

Denne artikel gør i stor udstrækning rede for Lisbeth Marchers måde at forstå udvikling på og hvilke forsvarspositioner, der udvikles i de forskellige perioder. Dette har givet mig selv større forståelse at gennemgå denne teori og er af den overbevisning at denne teori er langt mere umiddelbart anvendelig for psykoterapeutisk arbejde end andre udviklingsteorier jeg har været præsenteret for. Netop denne meget klare beskrivelse af forsvarspositionerne gør det til et meget brugbart værktøj, som man sagtens kan gøre brug af kontinuerligt i sit virke.

Samtidig vil jeg henvise til artiklens indledning, hvor pointen er at alle oplever at blive forkastet i løbet af opvæksten. Og netop disse oplevelser give os hver især vores personlige udtryk som sagtens

kan være et særpræg uden at det nødvendigvis er tale om sygdom. Steinbeck har netop formået at tilbyde et møde med de forskellige personligheder i hans roman, ligesom han formår at give et indsigt i at samfundet eksisterer på godt og ondt på baggrund af vores mangfoldige særpræg.

Litteraturliste

Hvid, Tove (1990) Kroppens fortællinger,

Schibbye, Anne-Lise Løvlie (2007) Relationer, Akademisk Forlag

Sørensen, Lars J. (1996) Særpræg, særhed, sygdom, Hans Reitzel Forlag

Sørensen, Lars J.(2005) Smertegrænsen, Dansk psykologisk Forlag